



א] בענין ידיעת זמן חצות

הלילה, או שיש בו איזה שינוי ועת רצון. ואם דוד ידע מתי הוא חצות, פירוש הדבר שהרגיש את חלות מידת הרחמים שבחצות. ואם כן ודאי שמשו רבינו גם הרגיש את הזמן הזה. וזהו עומק השאלה האם חצות יש בו סגולה מורגשת.

זמן החצות, הרי עצם הקימה בחצות חשובה, גם אם לא קם בדיוק בחצות אם כן מדוע הסיקה הגמ' שדוד ידע מתי חצות. **ונראה** לומר שהנידון בגמ' לגבי חצות היה האם חצות הוא זמן בעלמא באמצע

**בגמ'** יש עסק גדול סביב השאלה האם דוד ומשה ידעו אימתי חצות. וצריך להבין מה אכפת לנו בזה. **ונהנה** דוד אמר חצות לילה **אקום**, ומזה הסיקה הגמ' שידע את זמן החצות, ולכאורה גם אם נניח שלא ידע בדיוק את

ב] מהו ההבדל בין "בחצות" ל"כחצות"

**ונהנה** יש להגדיר את מכת בכורי מצרים בשני אופנים: א] פעולת נקם על מעשיהם הרעים כמו מכת דם וצפרע. ב] לא כפעולת נקם אלא שאבדו את הזכות לחיות. **ונראה שזו השאלה אם בחצות או כחצות.** אם נאמר שהוא חצות, פירוש הדבר שאירעה הכאה של הבכורות בסביבות חצות. אך אם הוא בחצות, פירוש הדבר שלא קרה כלום, אלא הפסיקו לחיות. **ולכך** משה רבינו אמר **כחצות** בשביל שלא יאמר דבר שלא יוכל להוכיח. אבל האמת היא שזה קרה בחצות. **ולפי** זה יובנו דברי רב אשי, כחצות של מחר כמו היום. הינו שמשו רבינו אמר לישראל, **ראו חיבתכם לפני המקום**, שבדיוק בחצות זה יקרה. הינו כמו שעכשיו חצות איננו זמן מיוחד אלא זמן של מעבר, כך בכורות מצרים ימותו לא משום שהוכו, אלא עקב התנכלותם לכם, אבדו את הזכות לחיות. וזו חיבה גדולה של עם ישראל לפני המקום.

**משה** רבינו אומר כחצות כדי שלא יתפסוהו איצטגניני פרעה בטעות ויאמרו שהוא בדאי. **וצריך** ביאור, הרי לכל היותר מדובר על כמה שניות **בודדות** שיטעו איצטגניני פרעה, ולבסוף יקרה מה שאמר משה. ומה אכפת לן שבמשך כמה שניות יחשבו איצטגניני פרעה שמשו בדאי הוא. **עוד צריך ביאור** במה שרב אשי אמר, שמשו אמר לישראל כמו היום בחצות כך מחר בחצות, ומדוע הוצרך לומר להם באופן זה, וכי לא יכול היה לומר להם **מחר בחצות**. ועוד יש לדקדק בדברי רב אשי, למה הוסיף את המלים אמר להם **משה לישראל**.

מה ההבדל בין בחצות לכחצות

**ונראה לומר**, שיש הבדל עצום אם הבכורות ימותו בחצות או כחצות. הרי כידוע אין זמן של חצות יש את החצי הראשון ואת החצי השני. ומיד כשכלה החצי הראשון מתחיל החצי השני כפי שנבאר.

ג] עורה כבודי - מהות הענין "לעורר" השחר

שמחצות מתחילה התנצנות של השחר, והוא זמן של רחמים כמו שביארנו. וכל זמן שמוסיף מחצות ואילך יש לו ערך עצום, שכאשר השחר יגיע יהיה טעון בתורה ויראה שירות ותשבחות.

אין זה נחשב להעיר את השחר אלא להיות ער בשעה שהשחר מגיע. וכן הוא לשון השלחן ערוך א"א, **"יתגבר כארי לעבודת בורא שיהא הוא מעורר השחר"**. ונראה לומר, שענין הקימה בחצות הוא

**מבואר** שדוד היה קם קודם עלות השחר. ולכאורה היה קם בחצות הרבה לפני עמוד השחר, ולמה אמר אעירה שחר, וכי בכדי להעיר השחר היה קם בחצות. **עוד יש להעיר**, שלכאורה

ד] עורה כבודי - דיבור האדם אל עצמו בדרך מוכבדת ולא בעיננות

לסור מרע. כשאדם רוצה להתחזק בסור מרע, צריך להתרגז על היצר המחטיאו והמפסידו. אך כאשר מדובר בחיזוק של עשה טוב, צריך לכבד את עצמו ולהחשיב את עצמו כמכובד, שלו נאה ולו יאה להתגבר בקימה זריזה. ויאמר אל עצמו. "כבודי, לא מתאים לך לרבוץ כעצלן".

**למדנו** מדוד המלך כיצד ידבר האדם אל עצמו להתחזק בעבודת ה'. לא להתעצבן אלא יקום בבוקר וידבר אל עצמו עורה כבודי, אתו! נשמתי המכובדת! אל תראי את כבודך בשינה, אלא בקימה והשפעה שזהו הכבוד האמתי. ואף שנאמר בדף ה' לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, יש הבדל בין עשה טוב

ה] שמרה נפשי כי חסיד אני - מהות החסידות של דוד

עבור הציבור. **ב] ויתור על השינה** - כל המלכים ישנים שעות רבות. מה הפשט בזה? מדוע המלך ישן יותר מכל אדם אחר. בפירוש היצהרי על אבות ד, ט כתב, **שינה של שחרית ערבה היא מאוד**. ודוד המלך לא השתמש בזכות המלכות לישון כמלך. **ג] ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפניבושת**. לכאורה פשיטא שישאל אדם את רבו. ונראה שהרי ודאי דוד המלך הגיע להוראה, ואעפ"כ ביטל את עצמו לרבו, למרות שאין זה מכבוד המלכות לטעות ושכולם ידברו על כך שהמלך טעה.

מלך, אך כשם שאינו מנצל את זכויותיו כמלך, ונוהג בזה כאחד העם, יש להתחשב בו שלא להחמיר עמו כתביעה מן המלך. **ודוד** מציין מספר דברים שבהם אינו נוהג כמלך: **א]** כל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בשפיר ושליא וכו' - כבודו של המלך שהמשרתים עומדים לידו, וכשהמלך משמש כמו"ץ ומקבל קהל **לשאלות אישיות**, שלא נעים לשאול ברבים, מסלק מעליו את כל המשרתים, ומוותר מכבודו

**דוד** מבקש "שמרה נפשי כי חסיד אני". וצריך להבין מדוע מבקש **שמירה**, ומהי העילה לשמירה זו כיון שהוא חסיד. **ונראה** שהנה בהמשך הגמ' מבואר שדוד מפחד שמא יגרום החטא. דהינו תפקידו של המלך הוא להנהיג את העם לפי דרכי ה'. ואם טעה ועשה מעשים שאינם ראויים למלך, יש עליו תביעה יותר מאשר כל אחד מהמון העם. **לדוגמא** - חטא בת שבע, התביעה כלפיו היתה לא רק על עצם המעשה אלא משום שהוא מלך. ונראה שזו בקשתו של דוד, שאמת הדבר שהוא



## מחלוקת ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי אם יש סמיכת גאולה לתפילה של ערבית

ובקריאת שמע של הלילה נחלקו. האם היא קריאת שמע של חיזוק או קריאת שמע של הכרה ומסקנה.  
**ר' יוחנן** סובר שקריאת שמע של הלילה נעשית **בזמן** שכיבה, הינו בזמן שהאדם נח, אך עדין עושה כל מיני פעולות בביתו, ושוהה עם בני ביתו. ומקיש שכיבה לקימה. שקריאה זו עניינה חיזוק וקבלת עול מלכות שמים.  
**ר' יהושע בן לוי** לעומת זאת סבור, שקריאת שמע של הלילה היא סמוך למיטתו, לאחר שחזר אירועי היום ילך לישון עם ההכרה הפשוטה שאין עוד מלבדו. ומקיש שכיבה לקימה שהיא סמוך למיטתו, אך **במשמעות הפוכה לגמרי**. או סמוך למיטתו רגע לפני הפעילות או סמוך למיטתו בתום הפעילות. **ומחלוקת זו** יש לה השלכה ישירה על סמיכת גאולה לתפילה. שסמיכת גאולה לתפילה היא דין בקריאת שמע, שכאשר אדם קורא ומקבל על עצמו **לפעול** כראוי בעולמו של ה'; ממילא יש לסמוך את זה לשבחו של מלך. לעומת זאת קריאת שמע שהיא רק כהכרה ומסקנה, אין לה שייכות עם התפילה.

### קריאת שמע שבתפילה

**ר' יהושע בן לוי** מודה שאפשר גם לקבל עול מלכות שמים בקריאת שמע של הלילה, אך אין זו הקריאת שמע של שבכך. ולכך לר' יהושע בן לוי אין זה דין של סמיכת גאולה לתפילה, אלא לעמוד בתפילה מתוך קבלת עול מלכות שמים, ואין קפיצת גאולה לתפילה.

### ה' שפתי תפתח - הדרך היחידה להצליח בתפילה

שפתיו ללא כוונה. **ולוא זה**, כיון שבלאו הכי הדיבור אינו נעשה לפני אדם, נגרמת לאדם תחושה שהוא מדבר לאוויר, ואין בין דיבור לאוויר עם כוונה לדיבור בלא כוונה.  
**ונמצא** שאמירת ה' שפתי תפתח יש בה זעקה נוראה.  
**אנא** ה' הצטרף עמי לתפילה, אם לא תעזור לי, השפתים שלי ייפתחו סתם כך, ואז לא אצליח לכוון. ובקשה זו קריטית להצלחת הכוונה בתפילה. שאם הקב"ה יפתח לי את השפתים, התפילה תזרום ישר מן הלב.  
 לפ"ז מתבאר שאמירת ה' שפתי תפתח, היא **הכנה לתפילה** ואיננה גוף התפילה, אלא אמצעי כיצד להגיע לכוונה. וממילא נחשבת כהפסק בין גאולה לתפילה.  
 אך כיון שראוי חכמים **שאינן אפשרות להתפלל בלא אמירת ה' שפתי תפתח** תקנו שתיחשב כחלק מהתפילה, וממילא אין כאן הפסק בין גאולה לתפילה.  
 ואם כן כמה צריכים להשקיע באמירת ה' שפתי תפתח, לאומרה בכוונה ובזעקה, שעל ידי זה נוכל לכוון כראוי בכל התפילה.

**אמר ר' אליעזר א"ר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא - א"ר אליעזר גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל**

**וכיון שהיה מקום לטעות בדבריו** ולהבינם כפשוטם, מובא בסמוך מאמר אחר של ר' אליעזר א"ר אבינא **גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל** ובפשוטו הוא דבר מסתרי תורה. ומה עניינו לכאן. אלא ללמדך שכמו שמאמר זה הוא מסתרי תורה, ואינו מתפרש כפשוטו, אף מה שאמר כל האומר תהלה לדוד מובטח לו שהוא בן העולם הבא אינו כפשוטו. וצריך להעמיק ולהבין מה כוונתו.

**אמר ר' יהושע בן לוי אנ"פ שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מניחה לקרותה על מיטתו וכו'**

החיוב. נראה לומר על פי מה שביארנו, שלדעת ר' יהושע בן לוי עיקר קריאת שמע היא על מיטתו, שבזה מפנים האדם שכל מה שפעל במשך היום הכל הוא מאתו יתברך. ואף שקרא בבית הכנסת ויצא כבר ידי חובתו לא יפסיד את המעלה הזו. **ואף לדין שאנו סוברים כמו ר' יוחנן שעיקר הקריאת שמע היא בבית הכנסת, יש לקרוא ק"ש באימה וביראה.**

### צריך להבין כמה דברים בסוגיא זו:

**א** ר' יוחנן מבאר למה לסמוך גאולה לתפילה, או משום שמקיש שכיבה לקימה, או משום שהיתה גאולה במצרים. והרי תפילה היא דרבנן, ומה שייך להקיש שכיבה לקימה.  
**ב** הרי מחלוקתם היא אם לסמוך גאולה לתפילה שאיננו דין בקריאת שמע אלא דין בתפילה שצריך להתפלל מתוך קבלת עול מלכות שמים, ואם כן מה שייך לדרוש על זה בשכבך ובקומך.  
**ג** ר' יהושע בן לוי **מנמק את הטעם שאין לסמוך גאולה לתפילה בערב**, משום שלא היתה גאולה מעלייתא, ועדין לא מובן מה אכפת לן לסמוך.  
**ד** כיצד יתכן שר' יהושע בן לוי סובר שאין לסמוך גאולה לתפילה בערב, אלא לקרוא קריאת שמע סמוך למיטתו, הרי מפורש במשנה "בערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה".

### שני מיני קריאת שמע

**ונראה** לומר שהנה יש שני עניינים בקריאת שמע וקבלת עול מלכות שמים.

**א** הכנה וכח לעמוד בנסיונות החיים.

**ב** הכרה במלכותו יתברך במסקנת היום.

**בקריאת שמע של הבוקר**, כו"ע מודים שעניינה "קבלת עול מלכות שמים להתחזק לעבודת ה' במשך היום". ולכך היא נעשית סמוך למיטתו, מיד שקם בבוקר.

**מבואר** בגמ' שהוקשה לה כיצד יש סמיכת גאולה לתפילה בשחרית, הרי אומר ה' שפתי תפתח. וצריך להבין הרי ה' שפתי תפתח הוא ענין של **תפילה**, אם כן מה הוקשה לו שאין זו סמיכת גאולה לתפילה.

**דהנה** יש להתבונן בגוף הבקשה ה' **שפתי תפתח**. הרי האדם יכול לפתוח את השפתים לבד, [ואף שבלי הבורא אי אפשר לעשות שום פעולה, אין דרך לבקש על דבר שאינו ניכר כצורך]. ומוכרח שכשאנו אומרים ה' שפתי תפתח, עניינה של הבקשה הוא שהפה לא יאמר את התפילה, אלא ה' יפתח לנו את השפתים. מהו עומק הענין?

**אם נשים לב**, בתפילה קורה דבר פלאי, אנחנו אומרים מלים ללא כוונה. כיצד יתכן? מדוע איננו יכולים להחליט שלא נאמר שום מילה ללא כוונה.

**התשובה** היא, שכיון שהתפילה היא **שיחה** עם הבורא, צריך שהבורא ישתתף עמנו בשיחה, וההשתתפות של הבורא יוצרת אצל האדם תחושה שלא יהיה מסוגל לפתוח את

**צריך להבין** מה מקום למאמר זה האחרון וכי מביאים את כל מה שאמר ר' אליעזר בשם ר' אבינא?

ונראה שהיה מקום לומר שאפשר בקלות להיות בן העולם הבא, לומר ג' פעמים ביום תהלה לדוד, והכרטיס מובטח. אין!! אין ביהדות מתנות חיים!!! אין קיצורי דרך, שבמקום לעבוד קשה להשיג עולם הבא, אפשר לומר תהילה לדוד וזהו.

**ואמר הפני יהושע** שהפשט בזה הוא, שאם מפנים היטב את עובדת היות הקב"ה זן ומפרנס לכל, יזכה להיות בן העולם הבא.

**צריך להבין** הרי יש כאן חידוש שצריך לקרוא קריאת שמע על מיטתו משום הפסוק של אמרו בלבבכם על משכבכם. אם כן מה ענין זה לקריאה בבית הכנסת. **ונראה** שבא לומר **שלא נחשוב שהקריאה על מיטתו היא קריאה בעלמא, אלא היא ממש כמו הקריאה בבית הכנסת עם כל הכוונה**. ואף שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת, על מיטתו הוא חיוב אחר. ומהו גדר